

Kritika exkluzivního paradigmatu globální bezpečnosti

Paul Rogers: Losing Control. Global Security in the Twenty-first Century. 1st ed. London: Pluto Press, 2000, 164 stran. ISBN 0-7453-1679-4 (signatura knihovny ÚMV 48 547). Michael MccGwire: The paradigm that lost its way. International Affairs, Vol. 77, No. 4 (2001), s. 777–803.

V posledních dvou letech bylo vydáno několik knih či rozsáhlých studií, jejichž autoři vyjadřují výhrady k současnému paradigmatu globální bezpečnosti a varují před možnými neblahými důsledky jeho dalšího udržování. Pojem globální bezpečnost je vysvětlován stejně jako pojem globální politika. V obou se odrážejí změny posledního období, spočívající v nárůstu významu a vlivu nestátních aktérů ve světové politice obecně a v otázkách bezpečnosti zvláště.¹

ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA BEZPEČNOSTNÍCH STUDIÍ

Zkoumání bezpečnostní problematiky postkonfrontačního období je předmětem bezpečnostních studií, která jsou nejčastěji vymezována jako jeden z oborů disciplíny mezinárodních vztahů a která se na rozdíl od strategických studií² z období studené války neomezují jen na vojenský rozměr bezpečnosti a na vojenské nástroje bezpečnosti. Bezpečnostní studia se zaměřují i na nevojenské rozměry bezpečnosti – na ekonomickou, politickou, ekologickou, sociální, kulturní, či dokonce intelektuální bezpečnost.

Výchozí otázka bezpečnostních studií je i nadále vyjadřována následovně: *Co je bezpečnost?* Přitom panuje všeobecná shoda v několika základních postulátech; bezpečnost je chápána jako nepřítomnost či neexistence ohrožení nejvyšších hodnot státu či společenství, bezpečnost nemůže být absolutní, vždy je relativní. Nelze na ni nahlížet z krajních poloh; zda je zajištěna úplně nebo vůbec, protože většinou může být zajištěna více nebo méně. Trvale platí přímá úměrnost mezi hrozbami a riziky na jedné straně a jejich vzdáleností či naléhavostí na druhé straně; čím dál daná hrozba je, tím méně naléhavá je pro daný stát.³

Pokud se bezpečnostní studia zaměřují na nedostatky a problémy současného paradigmatu globální bezpečnosti, mohou badatele přivést k jedné ze dvou základních teorií, které již na počátku 80. let 20. století vymezil R. W. Cox.⁴ První z nich nazval *problem solving theory*. Ta bere svět takový, jaký je, a souhlasí s jeho statusem quo. Scott Burchill později dodal, že tato teorie přijímá stávající politické vztahy a instituce jako rámec, v němž působí, a usiluje o překonání jejich nedostatků, aby se dosáhlo jejich lepšího fungování.⁵

Za příklad *problem solving theory* můžeme považovat brilantní studii, kterou v létě roku 1992 zveřejnili Daniel Deudney a John Ikenberry.⁶ Ti při vysvětlování rychlého zániku heterogenní bipolarity zaujali odmítavé stanovisko ke „škole Reaganova vítězství“ a její stoupence charakterizovali jako triumfalisty, vycházející z názoru, že ke zhroucení SSSR a k rychlému konci studené války došlo především díky Reaganově vojenské a ideologické rozhodnosti a důraznosti.⁷ Jako jedni z prvních po skončení studené války naznačili problém střetu mezi exkluzivním a inkluzivním přístupem k otázkám bezpečnosti na globální úrovni. Vyjádřili jej slovy, že ze stoupců „školy Reaganova vítězství“ se zanedlouho stali vyznavači unilateralismu a tzv. „*hard line policy*“, která by se měla uplatňovat vůči všem, kdo by mohli stát v cestě americkým zájmům. Nabídli alternativní řešení postkonfrontačního paradigmatu globální bezpečnosti: „... *spíše než zadržování jsou dominantními tendencemi angažovanost a vzájemná závislost. Bezpečnostní politiku určuje nikoli síla, ale vzájemná zranitelnost a jako motory změny pracují přizpůsobení a integrace, nikoli konfrontace.*“⁸

Významným příspěvkem k *problem solving theory* se stala také práce M. Mandelbau-
ma,⁹ podle níž se v novém bezpečnostním prostředí v Evropě po skončení studené války
posiluje trend společné bezpečnosti, a tak bezpečnost nemá být exkluzivní výsadou jen ví-
ce či méně úzké skupiny vyvolených států. Naopak, měla by být dopřána všem. Cesta k je-
jímu dosažení vede přes rozsáhlou mezinárodní spolupráci, spočívající na zásadách rov-
noprávnosti, nevměšování, spravedlnosti a vzájemnosti. Stejně významným příspěvkem
se stala rovněž koncepce všeobecné bezpečnosti, která klade důraz nejen na vojenské, ale
stále více též na politické, ekonomické, sociální, ekologické a kulturní aspekty bezpeč-
nosti a na dodržování lidských i občanských práv. Bezpečnost chápe jako nedělitelnou jak
z hlediska jednotlivých aspektů, tak i z hlediska subjektů.

Druhý přístup R. W. Cox nazval *kritická teorie* a vysvětlil jej jako „*návod ke strategické
akci směřující k alternativnímu uspořádání*“. Richard Devetak to později upřesnil tak, že
„*kritická mezinárodní teorie považuje stávající uspořádání za plně nerovnosti a nesprave-
dnosti globálního rozměru a na tom také zakládá svůj příklon k alternativní vizi světového
řádu*“. ¹⁰ Tento přístup se pak promítá i do výzkumu mezinárodních bezpečnostních vztahů.
Devetak jej nazývá *kritická bezpečnostní studia* a charakterizuje je jako reakci na tradiční
bezpečnostní a strategická studia. Kritická bezpečnostní studia se od tradičních bezpečnost-
ních studií liší tím, že vedle základní otázky – „*Co je bezpečnost?*“ – kladou další dvě otáz-
ky. První z nich vyjadřují slovy: „*Kdo a před kým má ve stávajícím mezinárodním uspořá-
dání zajištěnou bezpečnost?*“ Druhá otázka zní: „*Čí bezpečnost by nás měla zajímat?*“ Tak
je vymezen klíčový problém zkoumání vztahu mezi inkluzivitou a exkluzivitou v oblasti
bezpečnosti. Harald Muller to upřesňuje slovy, že „*inkluzivní je nahlíženo pozitivním způso-
bem; vnitřní struktury nabízejí řád, stabilitu, jistoty a bezpečnost. Vnější neuspořádanost –
v realistické mluvě jde o anarchii – se zmítá v hrozbách, rizicích a nebezpečí*“. ¹¹

Kritická či varovná hodnocení, typická pro kritická bezpečnostní studia, se ve vyhrané-
né podobě projevují ve dvou dílech, která jsou základem tohoto recenzního eseje. Je to
Rogersova kniha *Losing Control, Global Security in the Twenty-first Century* a rozsáhlá
studie Michaela MccGwira s názvem *The paradigm that lost its way*. Jejich hlavní námě-
ty zkoumání můžeme rozdělit do tří základních rovin – historicko-analytické, kritické
a koncepční. Hlavními náměty v první rovině jsou: hodnocení paradigmatu studené vál-
ky; odpověď na otázku, kdo vlastně vyhrál studenou válku; determinanty a důsledky tří re-
gionálních válek v postkonfrontačním období. V kritické rovině autoři vysvětlují pojem
exkluzivní bezpečnost, aby v rovině koncepční nastínili vlastní alternativu paradigmatu
globální bezpečnosti. Zároveň s recenzí dvou shora uvedených děl budou připomínány
i některé další knihy či studie, a to především v těch bodech, kde se projevuje zvlášť vý-
razná shoda se dvěmi nosnými díly, nebo kde se případně setkáváme s ještě přesnějším vy-
jádřením kritického vztahu k exkluzivnímu pojmání bezpečnosti.

HISTORICKO-ANALYTICKÁ ROVINA KRITIKY EXKLUZIVNÍHO PARADIGMATU GLOBÁLNÍ BEZPEČNOSTI

Hodnocení paradigmatu studené války

Paul Rogers, považovaný za doyena mírových studií ve Velké Británii,¹² v úvodu první
kapitoly s názvem *Poučení ze studené války* píše, že hlavními rysy tohoto období byly in-
tenzivní konfrontace, závody v jaderném vyzbrojování a nesmírné plýtvání výsledky lid-
ské práce. Připomíná, že USA sázely především na strategické bombardéry a na jaderné
ponorky, zatímco SSSR měl převahu v kategorii ze země odpalovaných mezikontinentál-
ních řízených střel ICBM. Každá strana usilovala o zachování svých výhod a o snižování
stavů tam, kde měl převahu protivník. V této části se projevuje první slabina Rogersovy
knihy; neuvádí sice žádné mylné údaje, nicméně zjednodušuje pohled na jaderné zbraně
a na jejich úlohu v období studené války. Mohl alespoň připomenout, že řada odborníků
„snesla“ mnoho přesvědčivých argumentů ve prospěch teze, že jaderné odstrašování mě-

lo i svá pozitiva, vedlo obě supervelmoci ke zdrženlivosti v kritických okamžicích a „*změnilo mezinárodní strukturu tím, že eliminovalo zájem o relativní výhody*“.¹³

P. Rogers má pravdu v tom, že vlastnictví jaderných zbraní bylo v době studené války výsadou nejprve jednoho, pak dvou a nakonec pěti států (stálých členů Rady bezpečnosti OSN), které vytvořily exkluzivní skupinu, nazývanou jaderný klub. Jaderné odstrašování pak poskytovalo bezpečnostní záruky spojencům či satelitům dvou jaderných supervelmocí. Zároveň je však všeobecně uznáván pozitivní výsledek jaderného odstrašování. Za dobu 45 let více či méně vyhoceného mezinárodního napětí v rámci heterogenní bipolarity mezi dvěma bloky totiž nikdy nevypukla válka ani na jaderné, ani na konvenční úrovni. Alespoň toto mohl P. Rogers uznat. V rámci jeho knihy to však není prvoplánový námet, a tak můžeme hovořit spíše o dílčím nedostatku, který nijak zásadně nesnižuje základní hodnotu jeho vědecké metody a celkové výpovědi.

Zvláštní pozornost při kritice exkluzivního charakteru jaderné strategie věnoval Paul Rogers počátku 70. let, kdy USA ve snaze získat náskok zavedly řízené střely s více hlavicemi a se zvýšenou přesností zásahu. Cílem bylo využít výhody prvního úderu k oslabení protivníka. Zmíněný autor rovněž uvádí, jak se to promítlo do operačních plánů k zasazování jaderných úderů (SIOP), tzn. že se předpokládaly údery na vojenské, hospodářské i politické cíle. Velmi ostře kritizuje myšlenku o možnosti vést omezenou jadernou válku a vyhrát ji. Dále zpochybňuje tezi, že posláním jaderných zbraní ve strategii USA bylo vyrovnávat převahu SSSR v konvenčních zbraních. V této souvislosti si klade otázku, zda „*armády Varšavské smlouvy, které byly sice masivní, ale tvořili je hlavně vojáci základní služby, skutečně byly takovou hrozbou, jak se často předpokládalo*“. Dospěl k závěru, že odhodlání „*použít jaderné zbraně jako první bylo více než na vyrovnání konvenční nerovnováhy vypočítáno na vítězství ve válce*“.¹⁴

Pro zdůvodnění svého kritického přístupu k jaderné exkluzivitě P. Rogers připomněl také řadu krizí, u nichž chybělo jen málo, aby skončily jadernou konfrontací. Kubánskou krizi z roku 1962 hodnotí jako důsledek dvou bezpečnostněpolitických záměrů tehdejšího SSSR. Tím prvním byla snaha Kremlu odpovědět na rozmístění amerických řízených střel Thor a Jupiter na základnách ve Velké Británii a v Turecku, odkud mohly zasahovat cíle na území SSSR. Druhým záměrem byla pak snaha odpovědět na to, že USA začaly do své výzbroje zavádět ICBM typu Minuteman. Rogers dodává, že americká CIA se tehdy vážně spletla v odhadu počtu sovětských vojsk přítomných na „ostrově svobody“. Cituje Roberta McNamaru, tehdejšího ministra obrany USA, že hrozba nukleární konfrontace byla v té době skutečně velká. Dále připomíná jednu méně známou krizi, v roce 1983 probíhalo velmi tajné cvičení NATO pod názvem Able Archer. V jeho průběhu vzlétlo tolik letadel, že KGB toto cvičení vyhodnotila jako možnost frontálního jaderného útoku na tehdejší Varšavskou smlouvu. V sovětském bloku byl vyhlášen nejvyšší stupeň bojové pohotovosti protivzdušné obrany a teprve poté si řídící cvičení uvědomili, co by se mohlo stát, a rychle ho ukončili.

MccGwireovo shrnutí paradigmatu studené války

Michael MccGwire své kritické výhrady proti bezpečnostnímu paradigmatu USA shrnul do následujících základních směrů:

- Již v letech 1945–1946 se vyhranilo tzv. extenzivní geopolitické kritérium, které spočívalo na rozsáhlé síti vojenských základen, z nichž USA jistily přístup k oceánům a k mořím, ke krizovým oblastem světa a ke zdrojům strategicky důležitých surovin.
- Sovětský svaz byl považován za nepřítele, s nímž se nemá jednat a jehož zájmy se mají ignorovat.¹⁵
- K zajišťování své bezpečnosti USA používaly především sílu a politiku donucování, aby v případě ozbrojeného konfliktu byly tím, kdo jej bude kontrolovat a kdo bude také rozhodovat o jeho eskalaci. Síla a rozhodnost byly podle jeho názoru spolu s náskokem jak v oblasti jaderných, tak i konvenčních zbraní vrcholovými pojmy amerického bezpečnostního paradigmatu.

Na základě své kritické analýzy dospěl Michael MccGwire k následujícímu závěru: „... přesto, že jsme studenou válku »vyhráli«, cena vítězství byla nesmírná.“ Připomněl především utrpení obyvatelstva v jihovýchodní Asii a ve Střední Americe, kterým zoufale chyběly peníze, jimiž se plýtvalo na zbrojní programy.¹⁶ K tomu dodává, že bezpečnostní paradigma Západu je staré 50 let a je již dávno překonané, protože na obou stranách bylo výsledkem propagandy a bylo namířeno nejen proti deklarovanému nepříteli, nýbrž i proti zájmům vlastního lidu na obou stranách.

První dvě high-tech války postkonfrontačního období

Válka o Perský záliv

Při vysvětlování determinant války v Perském zálivu Paul Rogers ve své monografii uvádí, že v letech 1980–1988 hlavním zájmem USA a jejich spojenců bylo zajistit bezpečnost prozápadně orientovaných petromonarchistických režimů proti hrozbě šíitské (ší'itské) revoluce v Íránu. Šlo tedy opět o bezpečnost pro někoho proti někomu. Západ považoval Irák za bezpečnostní val svých zájmů, za nárazníkový stát, který nepřímo chránil jeho bezpečnostní zájmy tím, že na sebe po dobu téměř deseti let vázal ozbrojenou sílu íránského revolučního režimu. Když Irák toto poslání za cenu milionu válečných obětí splnil, stal se pro Západ hrozbou, a to tím spíše, že se vyzbrojil chemickými zbraněmi.

P. Rogers pokračuje velmi kritickým hodnocením nedůslednosti administrativy G. Bushe staršího v přístupu k Íráku. Hovoří o „*nepsané obchodní dohodě*“ z doby války v Perském zálivu, kdy podle jeho názoru fungovalo jakési dvojí odstrašování. Nejprve možnost nasazení amerických jaderných zbraní odradila Saddáma Husajna od toho, aby tvářil v tvář postupu amerických vojsk nasadil své chemické zbraně. Zároveň možnost nasazení íráckých chemických zbraní odradila americké činitele od toho, aby dali souhlas generálu Schwarzkopfovi, jenž chtěl dojít až do Bagdádu a zmocnit se diktátora Husajna a jeho kamarily. USA nezašly tak daleko, aby ohrozily přežití Saddámovo režimu, a ten zase nenasadil chemické zbraně, neboť si uvědomil, že by to znamenalo jeho konec nejen politický, ale velmi pravděpodobně i fyzický.

Letecká válka proti Srbsku

Kritický přístup recenzovaných autorů k akci Spojenecká síla začíná tím, že odmítají její hodnocení jako „humanitární intervence“, nebo dokonce „humanitární bombardování“. Paul Rogers v návaznosti na M. Mandelbaumův výraz „válka NATO proti Jugoslávii“¹⁷ používá termín „letecká válka NATO proti Srbsku“ (*the Air War Against Serbia*)¹⁸ a s odvoláním na zdroj *Economist Intelligence Unit* z 21. 8. 1999 uvádí, že Srbsku byla způsobena škoda v celkové výši 60 mld. \$ a že hlavním výsledkem této akce bylo velmi vážné poškození ekonomiky této balkánské země, která se tak stala nejchudší zemí Evropy.¹⁹ M. MccGwire hovoří o „letecké válce proti Srbsku“ (*the Air War Against Serbia*) a také on kritizuje škody, které utrpělo bezbranné civilní obyvatelstvo a infrastruktura Srbska. Zastává názor, že se tato válka stala příležitostí, jak „*dokázat pokračující užitečnost a potenciál NATO... Spojení těchto dvou cílů znamenalo, že vyčerpávající analýza alternativních cest k zabránění občanské války v Kosovu padla za obětí tomu, aby NATO ukázalo své politické svaly...*“²⁰

Kritické názory na operaci Spojenecká síla vyjádřil též M. Mandelbaum.²¹ Ten hovořil o vojenském úspěchu a o politickém neúspěchu. NATO podle jeho názoru dalo najevo pohoršení nad skutečnými provinilci tím, že potrestalo nevinné. Na projev exkluzivního pojmání bezpečnosti při této operaci upozornil známý francouzský sociolog P. Hasner, když poněkud dramaticky varoval před „barbarizací měšťáka“, která plyne ze snahy vyloučit lidské oběti na vlastní straně a zároveň způsobovat veliké ztráty nepřátelskému civilnímu obyvatelstvu.²²

KRITICKÁ ROVINA PŘÍSTUPU K EXKLUZIVNÍMU PARADIGMATU GLOBÁLNÍ BEZPEČNOSTI

Důvody kritického vztahu k exkluzivnímu paradigmatu

Při hodnocení stavu na samém počátku 21. století Paul Rogers varuje před neblahými důsledky obrovských sociálních rozdílů mezi bohatými a chudými jak uvnitř mnoha států, tak i v mezinárodním měřítku. Reakci chudých vidí v dělení světa na „my“ a „oni“ a v nenávisti vůči elitám, těšícím se stále větším výsadám, které se pak stávají příčinou stále násilnějších forem protestu. V bezpečnostní oblasti to podle jeho názoru znamená, že „*funkcí západních ozbrojených sil je udržovat násilný mír*“,²³ jehož nástrojem jsou stále nákladnější a ničivější zbraňové systémy. Exkluzivní pojetí bezpečnosti kritizuje především proto, že se vymezuje proti někomu, proti nějaké konkrétní hrozbě nebo přímo proti nějakému nepříteli. Jeho dalším rysem je výlučnost, výsadnost, tzn. že bezpečnost v plném rozsahu je dopřána jen necelým třem desítkám zemí, zatímco mnohem větší počet států se musí spokojit s podstatně nižším bezpečnostním statutem.

Oba základní rysy exkluzivního pojmání bezpečnosti ještě jasněji a výstižněji než dva recenzovaní autoři popsal Dominique David, vědecký pracovník IFRI. Ten varoval před úskalím snahy „*vybrat ty, kteří mají demokratické zřízení, jsou dobří, bohatí a mocní, a těm zajistit bezpečnost před jinými*“.²⁴ Francouzská škola se s P. Rogersem a M. MccGwirem shoduje také v názoru, že ulpívání na exkluzivním paradigmatu bezpečnosti se nejvýrazněji projevuje ve strategii USA. Thierry de Montbrial v publikaci RAMSES 2002 napsal, že USA především v důsledku toho, že vždy své dějiny žily samy, bez přímých sousedů, jsou doslova posedlé snahou o zajištění naprosté nezranitelnosti svého území. V tom pak vidí příčinu, proč USA „*od skončení studené války neustále zvýrazňují svou vojenskou převahu..., minimalizují připomínky Evropanů, kteří při řešení regionálních problémů dávají přednost politickým přístupům před nasazováním ozbrojených sil na základě nepravděpodobných scénářů*“.²⁵ A že výhrady nejsou typické jen pro akademickou obec, potvrdil i Alain Richard, francouzský ministr obrany z období 1997–2002, svým varováním, že „*v případě, že Washington by sám dosáhl takového stupně bezpečnosti, který by nebyl dopřán jeho spojencům, mohlo by dojít i k ohrožení jednoty Západu*“.²⁶

Exkluzivita a rozšiřování NATO

Kritika starého bezpečnostního paradigmatu je uplatňována též na rozhodnutí rozšiřovat Severoatlantickou alianci. Připomeňme, že již v roce 1996 M. Mandelbaum varoval, že expanze NATO na východ „*by mohla být rizikem rozbití legitimity, kterou v ruských očích má uspořádání po skončení studené války*“.²⁷ M. MccGwire pak dospěl k závěru, že rozšiřování NATO je návratem k tvrdé linii republikánských přístupů. Clintonově administrativě vytkl přehlížení zájmů druhé strany. Přesto, že je vydáváno za krok ke kooperativní bezpečnosti a za evoluční proces vztahů s Ruskem jako s potenciálním partnerem, jde o „*nepochopení bezpečnostních zájmů Moskvy. Rozšiřování NATO je vydáváno za krok, který znamená stabilizaci Evropy, a proto je v zájmu Ruska. Tím se ale vracíme k Reaganovu tvrzení, že SSSR by měl uznat přínos SDI, a ke Kennedyho naléháním, aby SSSR uvítal posilování obranného potenciálu USA jako opatření v zájmu míru*“.²⁸

Ke kritickému hodnocení exkluzivního charakteru rozšiřování Severoatlantické alinace dospěli i tři světově uznávaní odborníci na problematiku globální bezpečnosti – Graham Alison, ředitel mezinárodních studií Harvardské univerzity, Karl Kaiser, ředitel Rady SRN pro mezinárodní záležitosti, a Sergej Karaganov, předseda Ruského výboru pro zahraniční a obrannou politiku. Ti ve společném článku v listopadu 2001 označili tento proces za krok, který „*odpovídal bezpečnostním zájmům některých zemí střední Evropy, ale zhoršil vztahy s Ruskem a nijak nepřispěl k řešení nových hrozeb, které se objevily*“.²⁹ Další společný závěr vyjádřili slovy, že NATO není uzpůsobeno výzvám 21. století a že by se mělo vydat cestou inkluзивity, otevřít se zejména Rusku a přeměnit se v jakousi globální alianci pro

bezpečnost, která by se zaměřila především na boj proti terorismu, proti proliferaci zbraní hromadného ničení a proti infrastruktuře mezinárodního organizovaného zločinu.

Úloha jaderných zbraní v exkluzivním paradigmatu globální bezpečnosti na počátku 21. století

Paul Rogers ve své monografii formuloval základní otázku: *Bude pokračovat trend ke snižování počtu a významu jaderných zbraní, nebo si tyto zbraně budou udržovat svůj dosavadní význam?* Při hledání odpovědi připomíná, že v 90. letech bylo na světě celkem okolo 70 000 jaderných hlavíc a o vstup do tzv. jaderného klubu usilovala řada států tzv. třetího světa. Uvádí, že s Billem Clintonem přišla do Bílého domu také naděje na snižování významu jaderných zbraní jako nosných nástrojů bezpečnostní strategie USA. Zmiňuje především Lesliiho Aspina, Colina Powela a Roberta McNamaru, kteří usilovali o snížení rozpočtových částek na nové jaderné zbraně. Za zlomový bod jejich neúspěchu označuje posílení pozic Republikánské strany v Kongresu v listopadu 1994, které vyústily v silnou podporu programu NMD (*National Missile Defence*) a v pohrdavý přístup ke smlouvě ABM (*Anti Ballistic Missile Treaty*). Od toho se podle jeho názoru odvíjejí dva základní dopady na budoucnost – odmítavé stanovisko Senátu k CTBT (*Comprehensive Test Ban Treaty*), které ovlivnilo přístup i dalších států, a vývoj nových druhů jaderných zbraní, zejména pak nových druhů jaderných bomb. Autor uzavírá konstatováním, že jaderné zbraně zůstávají podstatnou složkou dlouhodobé bezpečnostní politiky Spojených států.

Dále se P. Rogers zabývá vojenskou percepcí povahy konfliktů v následujících letech. Uvádí, že se USA staly dominantní vojenskou silou s nejnávýspělejší technologií a že kladou rozhodující důraz na schopnost čelit novým hrozbám. Při rozboru jednotlivých druhů ozbrojených sil USA začíná letectvem, jehož posláním je dosáhnout schopnosti udeřit na jakékoli cíle kdekoli na světě. Nejdůležitější roli přitom hrají bombardéry dalekého dosahu a letecké řízené střely schopné ničit bunkry, velitelská stanoviště, skladiště zbraní hromadného ničení a další „cíle vysoké hodnoty“. Dále tvrdí, že „námořní strategie USA byla již v 80. letech svou podstatou agresivní vůči Sovětskému svazu; šlo o to, přenést válku co nejdříve do sovětské periferie“. ³⁰ Vyjadřuje přesvědčení, že strategický význam námořnictva bude dále narůstat především pro jeho schopnost rychlé projekce síly. Zabývá se i speciálními silami. Očekává, že budou nasazovány k plnění úkolů v boji proti vzpourám a proti terorismu. Ve všech těchto pasážích autor často zůstává na úrovni popisnosti, aby po dlouhých technokratických údajích uzavřel, že všechny tyto systémy slouží k ochraně násilného míru.

Při hodnocení politiky Ruska P. Rogers uvádí, že za situace všeobecného úpadku, který zasáhl i konvenční síly, se jaderné zbraně staly posledním symbolem statutu velmoci, a tak jejich význam ještě vzrostl. Připomíná zavedení nových ICBM i modernizaci flotily jaderných ponorek a se znepokojením konstatuje, že v doktrinní oblasti se Rusko i verbálně zřeklo dlouho vyhlášeného závazku nepoužít jaderné zbraně jako první a že se přiklání ke koncepci pružné reakce. Dále se zabývá dvěma západoevropskými členy jaderného klubu. Dovojuje, že Velká Británie se v první čtvrtině tohoto století bude i nadále opírat především o své řízené střely Trident. Od Francie očekává, že se nadále bude řídit zásadou, že se nelze spoléhat na americký jaderný deštník, bude usilovat o koncipování odstrašovací koncepce v rámci Evropské bezpečnostní a obranné politiky (EBOP) a bude bojovat proti proliferaci jaderných zbraní. Důraz na zachování jaderných zbraní a na jejich další modernizaci autor očekává rovněž od Číny.

Z uváděných skutečností doplněných o hodnocení jaderných zbraní Indie a Pákistánu a o rozbor jaderných ambic Izraele, Egypta, Korejské republiky a Tchaj-wanu autor vyvozuje znepokojující závěr. Z období studené války přežilo její nejnebezpečnější dědictví, a to myšlenka, že je možné vést omezenou jadernou válku a vyhrát ji. Proto se podle jeho názoru „na minimum ztenčily vyhlídky na cestu ke stabilnějšímu světu, v němž by jaderné

zbraně byly zcela odstraněny, nebo alespoň účinně kontrolovány“.³¹ Právě tento názor ale představuje další spornou část Rogersovy knihy. Opomíjí totiž skutečnost, že za deset let po skončení studené války se počet jaderných zbraní ve světě výrazně snížil. Ve smlouvě *START I* z července 1991 se oba hlavní aktéři dřívější konfrontace zavázali ke snížení počtů svých jaderných hlavic na 6 000, smlouva *START II* z ledna 1993 snížila počty hlavic o plnou polovinu a očekává se, že smlouva *START III* by měla vést k dalšímu snížení o polovinu. Díky USA, Rusku, Francii a Velké Británii se minulostí stala někdejší rovnováha strachu a místo ní nastoupil trend rovnováhy opatrnosti. Všichni členové jaderného klubu podporují další velmi pozitivní trend, tzv. *detargetting* – snižování počtu jaderných hlavic, které jsou trvale zaměřeny na konkrétní cíle vojenského nebo politického charakteru. Ve srovnání s minulostí se hluboko do pozadí strategických úvah propadly eskalační stupně scénářů jaderných konfliktů, které ztratily hodně ze své někdejší užitečnosti, a tak nastala tzv. strategická pauza.³²

Všechny tyto skutečnosti vyvracejí Rogersovo znepokojení, že cílem členů jaderného klubu by bylo vést jadernou válku a vyhrát ji. Jejich cílem je především uchovat si nebo si vytvořit exkluzivní nástroj, jenž je nezbytný pro dosažení nejvyššího možného bezpečnostního statutu. P. Rogers by rozhodně byl blíže k pravdě, kdyby napsal, že nárůst počtu členů jaderného klubu má své úskalí v tom, že by mohl skončit tzv. banalizací jaderného odstrašování a tím pádem i snížením jeho věrohodnosti.

Exkluzivita a napětí ve vztahu marginalizovaní versus všestranně zajištěné elity

Na počátku páté kapitoly s názvem *Nový bezpečnostní vzorec* se P. Rogers vrací k válce v Perském zálivu v roce 1991. Vyjadřuje svůj názor, že „byla především válkou o zdroje, v níž se střetli autokratický vůdce s regionálními ambicemi a mocná koalice zemí dovážejících ropu“.³³ Z toho pak vyvozuje, že svět se stále více posouvá ke globální socioekonomické polarizaci. V zemích, z nichž bohaté země bez patřičné protihodnoty vyvážejí nerostné bohatství, podle jeho názoru hrozí „*revoluce nenaplněných očekávání*“.³⁴ V klíčové části této kapitoly, ale vlastně i celé knihy P. Rogers nastiňuje hlavní podoby budoucích konfliktů.

Za nejzávažnější P. Rogers označuje boj o přístup ke zdrojům pod zemským povrchem, mezi nimiž mají největší význam ropa a zemní plyn, neboť jsou nezbytné z hlediska zajištění ekonomické bezpečnosti. Dále varuje před konflikty, jež propuknou v důsledku obrovských migračních pohybů, způsobených změnami životního prostředí. Vyvozuje očekávání nových, často násilných sociálních hnutí, namířených proti elitám. Dnes, kdy již víme, co se stalo 11. 9. 2001, nám jako mimořádně přesná věštba zní Rogersovo varování, že se tato násilná hnutí budou odvolávat především na politické, náboženské, národnostní a etnické důvody, že se zrodí ve zvláště marginalizovaném islámském světě a že se zaměří proti symbolům síly nadvlády Západu, který bude demonstrativně potrestán za to, že spouští jiných národů vytlačuje na okraj lidstva.³⁵

V názoru, že vyostřování sociálně-ekonomických nerovností v mezinárodním měřítku by mohlo destabilizovat globální bezpečnost, se s Paulem Rogersem shoduje Amartya Sen, profesor univerzity v Cambridge, nositel Nobelovy ceny za ekonomii za rok 1998. Ten varuje, že globalizace s sebou nese vyhocování nerovností uvnitř národů i mezi nimi.³⁶ Za ústřední problém považuje proto dělbu zisků a přínosů z ekonomické prosperity. Zároveň upozorňuje na nezbytnost pokročit v institucionální rovině dál od toho, co bylo vytvořeno v Bretton-Woodsu, kdy „*tolerance k nebezpečnosti a chudobě byla mnohem větší, než je dnes*“.

Hrozba ztráty kontroly v důsledku ulpívání na exkluzivitě

Syntézu ekonomických a sociálních nerovností, jež by se mohly stát zdrojem konfliktů, obsahuje šestá kapitola Rogersovy knihy. Ta má stejný název jako celá kniha a potvr-

zuje zkušenost, že názvy některých knih je možné přeložit až po jejich celém přečtení. Díky předchozím kapitolám již víme, že pod pojmem *Losing Control* autor vyjadřuje obavu, že Západ ztrácí kontrolu nad socioekonomickým vývojem v globálním měřítku. P. Rogers předpovídá, že v tomto století bude Západ vystaven novým, nepředvídatelným hrozbám plynoucím z nejrůznějších násilných protestů a revolt.

Velmi podobné myšlenky na adresu ekonomických a sociálních souvislostí globální bezpečnosti obsahuje *Manifest za trvalý rozvoj*, který podepsalo mnoho významných francouzských politiků a odborníků, z nichž k nejznámějším patří bývalí premiéři Raymond Barre (UDF – pravicová strana), Pierre Mauroy a Michel Rocard (oba jsou socialisté) či bývalý předseda Evropské komise Jacques Delors nebo Michel Camdessus, někdejší prezident Mezinárodního měnového fondu, jakož i několik nositelů Nobelovy ceny. Základní myšlenkou tohoto manifestu je kritika spotřebního a marnotratného způsobu života nejbohatších zemí světa, způsobu, který hrozí vyčerpáním neobnovitelných zdrojů. Proto se podle názoru autorů posilují „hluboké a oprávněné pocity křivdy a nerovnosti, z nichž se pak generuje násilí“. Na základě toho také tento manifest píše o hrozbě „revolty, která by mohla otrávit celou naši planetou!“³⁷

P. Rogers kritizuje rovněž způsob, kterým se Západ snaží hrozící konflikty a revolty tlumit. Označuje ho slovem „liddism“, což vysvětluje jako „držení poklice nad nestabilitou a nad rozkoly“ a doplňuje, že onou poklicí nejčastěji bývá nasazování pořádkových sil, nebo – v případě větší vyhrčenosti – dokonce ozbrojených sil, takže jde znovu o zajišťování bezpečnosti pro někoho před něčím nebo před někým.³⁸ K podobným závěrům dospěl již vzpomínaný D. David, když za nevhodné a nebezpečné označil „spoléhat se na vojenské nástroje a v jejich rámci pak na technologicky nejvyspělejší systémy, které by měly být účinné samy o sobě“.³⁹

Hrozba politického násilí

Při hodnocení hrozby politického násilí P. Rogers předpověděl, že svět bude zasažen asymetrickými válkami, jejichž hlavními aktéry budou činitelé na nižší než státní úrovni, zejména pak radikální transnacionální hnutí. Od nich očekává, že budou stále častěji sahát po metodách politického násilí, kterými mohou západní společnosti zasahovat v těch nejcitlivějších bodech a působit jim velké hospodářské škody s obrovským politickým i psychologickým dopadem. Proto se kontrola hrozeb stává stále obtížnější. V této části P. Rogers znovu dokázal své schopnosti předvídat, když mezi možnými cíli zmínil Světové obchodní centrum (*World Trade Center – WTC*) v New Yorku a jako metody úderu uvedl bombové útoky nebo použití antraxu.

V závěru kapitoly autor zdůrazňuje nutnost znovu promyslet celé paradigma bezpečnostní strategie Západu. V následujícím desetiletí se podle jeho názoru nelze zaměřovat proti pachatelům jednotlivých akcí, nelze konflikty přikrývat pokličkou. Bude narůstat zranitelnost elit tváří v tvář politickému násilí a paravojenským akcím. Elity již nebudou schopny kontrolovat mezinárodní bezpečnost tak jako doposud, liddismus je už neudržitelný. Bude nutné „jít zpátky, k základním příčinám těchto problémů, spočívajícím v rozšiřování propasti mezi bohatými a chudými, v poškozování životního prostředí a v proliferaaci zbraní hromadného ničení. Bude nutné hledat politiku, jež by mohla kontrolovat tyto problémy u samého jejich zdroje.“⁴⁰

NÁSTIN NOVÉHO BEZPEČNOSTNÍHO PARADIGMATU

Rogersovo pojetí

Závěrečnou (sedmou) kapitolu autor nazval *Nástin paradigmatu*, přičemž má na mysli nové paradigma, které by mělo vycházet z pochopení závažnosti socioekonomického příkopu v globálním měřítku. Dále je podle jeho názoru třeba vzít na vědomí závažnost násilných akcí proti elitám a v neposlední řadě i to, že ne vždy lze bezpečnost hájit jen vo-

jenskými nástroji. Nové paradigma by tak mělo zvýšit bezpečnost nejen pro některé státy, ale na globální úrovni. Pokud jde o překonávání socioekonomického příkopu, P. Rogers navrhuje především odstranění nejvýraznějších nespravedlností, což by mělo být spojeno s reformou světového obchodu, se zúžením prostoru pro obchodní spekulace, s odstraněním nejzávažnějších překážek mezinárodního rozvoje a se zásadním přehodnocením zadluženosti rozvojových zemí. Výslovně přitom uvádí, že tyto návrhy směřují proti ortodoxnímu pojetí volného trhu, a navrhuje, aby se na jejich prosazení navázalo rozsáhlým programem technických výměn a důrazem na rozvoj programu obnovitelných zdrojů energií a programů růstu, vyznačujících se šetrným přístupem k životnímu prostředí. Dává tak podnět ekonomům, aby posoudili, zda ještě zůstává v rámci *problem solving theory*, nebo zda už přešel ke kritické teorii.

V další části kapitoly se autor vyslovuje pro pokračující rozvíjení stávajících schopností v oblasti předcházení konfliktům, peacekeepingu, řešení konfliktů a postkonfliktního peacekeepingu. Volá po tom, aby se Západ méně spoléhal na vývoz zbraní, čímž se dotýká skutečnosti, že po skončení studené války USA zdvojnásobily svůj podíl na obchodu se zbraněmi ve světovém měřítku a dodnes stabilně drží plnou polovinu podílu této nesmírně výnosné komodity. Společně s Velkou Británií a s Francií ovládají 80 % světového obchodu se zbraněmi, zatímco na konci studené války to byla necelá polovina. Ještě kritičtěji než P. Rogers se v tomto směru vyjádřila skupina více než 100 nositelů Nobelovy ceny z USA,⁴¹ kteří spatřují nejzávažnější problém současnosti v tom, že v rovníkových oblastech žijí stamiliony lidí v nesnesitelných podmínkách, zatímco bohaté země Severu jednostranně upevňují svou bezpečnost a militarizují svět. Odsuzují, že se bohaté země snaží „ještě více zbohatnout tím, že prodávají zbraně chudým“.⁴²

Jako východisko ze současné situace P. Rogers navrhuje, aby se Západ více zaměřoval na oblasti dlouhodobějšího významu, jakými jsou zejména sofistikované technologie. Své vědecké i lidské krédo uzavírá upozorněním na dvě základní úskalí prosazení nového bezpečnostního paradigmatu. Prvním z nich je nutnost stanovit závazné limity pro bohatství a moc menšinové elity na globální úrovni. Druhým je hluboce zakořeněný etnocentrický a konzervativní přístup západního myšlení ke všem souvislostem prohlubujícím se socioekonomického příkopu. Zvláštní skepsi P. Rogers vyjadřuje na adresu USA. Vytýká jim, že i nadále setrvávají na „agresivním izolacionismu“, porazily draka, ale neuvědomují si, že žijí v džungli plné jedovatých hadů. Budou nuceny se vypořádat s tím, že nestabilita a násilí neuznávají hranice, že mohou zasahovat nejen chudé, ale i bohaté.

MccGwirovy kategorie jako východisko pro koncipování nového paradigmatu

V návaznosti na Paula Rogerse předpokládá M. MccGwire, že při koncipování nového paradigmatu se vždy bude muset vycházet ze dvou krajních možností volby, a to v následujících hlavních směrech:

- V oblasti mezinárodních vztahů se má vybírat mezi exkluzivitou a inkluzivitou, konfrontací a uvolněním, dominancí a zapojením, nepřátelstvím a rivalitou.
- V oblasti diplomacie jde o párové kategorie protivnictví – spolupráce, neústupnost – kompromis, unilateralismus – multilateralismus, diktát – jednání, odmítnutí – přizpůsobení, pomstychtivost – velkorysost, využívání jiných – vzájemnost, zachování stávajících pozic – expanze.
- V oblasti uplatňování síly by se podle MccGwirova názoru mělo volit mezi donucováním a přesvědčováním, trestáním a odměňováním, konflikty a usmiřováním, nadvládou a vyrovnaností, očekáváním nejhoršího možného vývoje a příznivějších variant.
- A konečně v oblasti bezpečnosti by mělo jít o volby mezi rovností a nerovností, odstraňováním a ujišťováním, donucováním a spoluprací, národním a mezinárodním a mezi tím, zda se vyhraje, nebo stačí, když se neprohraje, když není žádná ztráta.

MccGwire nastínil základní polární kategorie, ale vytváření a zavádění nového bezpečnostního paradigmatu vždy bude výsledkem reakce na konkrétní situace, což ostatně on sám v úvodu své rozsáhlé studie uznává slovy, že národní bezpečnostní paradigma je více záležitostí stanovisek než koncepcí. V této souvislosti je vhodné připomenout, že během semináře Francouzského ústavu mezinárodních vztahů (IFRI) všichni přítomní američtí odborníci na problematiku mezinárodních vztahů a bezpečnostní politiku varovali před rizikem zavádějícího manichejstického přístupu, podle něhož unilateralismus představuje zlo, zatímco multilateralismus je zosobněním dobra v mezinárodních vztazích. Zvláště výstižně vyzněla replika Stroba Talbotta, že všechny administrativy USA kombinovaly a nadále budou kombinovat oba tyto přístupy a přednost tomu či onomu budou dávat výlučně pod vlivem konkrétních situací. To by ostatně mohlo či mělo platit i pro další párové pojmy Michaela MccGwira.

Změny vyplývající z událostí dne 11. 9. 2001

Po uvedení hlavních myšlenek dvou recenzovaných publikací a po jejich doplnění o názory několika dalších autorů se objevuje následující otázka: *Změní se a případně do jaké míry stávající bezpečnostní paradigma Západu v novém rámci, který se vytvořil v důsledku boje proti globálnímu terorismu?* Odpověď na tuto otázku již nemůžeme hledat v recenzovaných dílech, protože obě byla vydána těsně před 11. 9. 2001. A tak můžeme uvést odpovědi či prognózy některých jiných kritických autorů.

Philip S. Golub, který se stále více profiluje v proudu kritické teorie, dospívá k závěru, že dlouhodobý boj proti terorismu by se pro Bushovu administrativu mohl stát silným pokušením pro další potvrzení výlučnosti USA v oblasti bezpečnosti. Současnému americkému prezidentovi dokonce přisuzuje záměr „*potvrdit přetrvávající užitečnost vojenské síly v období po skončení studené války a pro přetvoření světového strategického prostředí*“.⁴³ Uvážlivější hodnocení v duchu *problem solving theory* nabízí Stanley Hoffmann, profesor Harvardské univerzity. Ve svém rozsáhlém analyticko-prognostickém článku předpovídá, že „*zisky z boje proti terorismu sklídí státy [myšleno státy jako základní aktéři mezinárodních vztahů – pozn. aut.], které ztratily tolik ze své suverenity a které teď budou moci zesílit kontrolu nad pohybem lidí i statků... nejvíc na tom vydělají Spojené státy jako jediný aktér schopný zahájit boj proti terorismu na kterémkoli konci světa a přijít na pomoc oběti jakkoli vzdálené*“.⁴⁴

* * *

Paul Rogers i Michael MccGwire svými posledními díly potvrdili své výsadní postavení v rámci kritických bezpečnostních studií. Vedle nich ale kritická stanoviska k jednotlivým problémům bezpečnostního charakteru zaujímá i řada dalších autorů, z nichž někteří byli výše citováni. Všichni tito autoři upozorňují na neustále se zvyrazňující rozdíl mezi relativně malým počtem států, které se těší výhodám stability, prosperity, jistoty a bezpečnosti, a podstatně větším počtem zemí, jež se zmítají v nestabilitě, v hrozbách a v nebezpečí. Odmítají partikularismus a exkluzivitu, dospívají ke společnému závěru, že násilí, chudoba, války, politický útlak a nedostatečné vzdělání jsou zábranami, které ohrožují životy jedinců nebo skupin, omezují jejich schopnost svobodného jednání, a tím snižují jejich bezpečnost.

Sami si uvědomují, že jejich kritika je opravdu silná. Není asi náhodou, že Michael MccGwire v úvodu své studie výslovně napsal, že není zaměřena ani proti USA, ani proti jejich establishmentu. Jeho neobyčejně silná kritičnost by totiž – stejně jako varování P. Rogerse před sociálně-ekonomickou polarizací v národním i mezinárodním měřítku a před revoltou marginalizovaných proti všestranně zajištěným elitám – mohla svádet k jejich zařazení mezi marxisty nebo neomarxisty, kteří se svým radikálním přístupem zaujmají v kritické teorii mezinárodních vztahů velmi významné místo.⁴⁵

Rogers, MccGwire a s nimi i někteří jiní citovaní autoři se s klasickým marxismem shodují v tom, že současné uspořádání mezinárodních vztahů zkoumají jako výsledek historického vývoje a velký význam přikládají studiu ekonomických a sociálních souvislostí. S neomarxismem se recenzovaní autoři shodují v tom, že svá kritická stanoviska vůči exkluzivnímu paradigmatu globální bezpečnosti v mnohém opírají o metody a poznatky z oblasti IPE (*International Political Economy*) a upozorňují především na ekonomické i sociální zdroje možných nezáměrných bezpečnostních hrozeb nevojenského charakteru. Návaznost na IPE můžeme hledat také v tom, že způsob vysvětlení snah o vytvoření systému exkluzivní bezpečnosti a stejně tak jejich kritika se hodně blíží k teorii strukturální moci, která se zaměřuje na čtyři základní struktury – na bezpečnost, znalosti, výrobu a finance – a která za dominantního aktéra globální politiky označuje USA.⁴⁶ Zároveň je však třeba připomenout, že využívání výsledků IPE není monopolem neomarxistů. Setkáváme se s ním např. v *Bílé knize o obraně Francie* z roku 1994, která jako jeden z prvních doktrinárních dokumentů po skončení studené války upozornila na prohlubující se globální ekonomickou nerovnost a označila ji za „*vážné nebezpečí destabilizace*“.⁴⁷ Z některých poznatků IPE čerpal i výše zmíněný *Manifest za trvalý rozvoj* významných francouzských politiků a odborníků, dále pak ekonom Amartya Sen či Graham Alison, Karl Kaiser a Sergej Karaganov.⁴⁸ Samotná návaznost na IPE nemusí tedy automaticky znamenat neomarxismus.

Odlišnost P. Rogerse, M. MccGwira a dalších citovaných autorů od neomarxismu se odvíjí především od jejich přístupu ke zbrojnímu exportu. Kritizují USA, Velkou Británii a Francii, ale nedospívají k závěrům, které v roce 1970 vyjádřil americký neomarxista Harry Magdoff slovy, že „*výdaje na zbrojení jsou cenou, kterou je třeba platit za udržení imperialistického procesu obchodu a investic*“.⁴⁹ Další odlišnost spočívá v tom, že i když upozorňují na bezpečnostní hrozby odvíjející se od sociálně-ekonomického napětí mezi bohatými a chudými zeměmi, neztotožňují se s Gramsciovo konceptem hegemonie jako výsledku materiální moci, ideologie a institucí. Třetí, a to zvláště výrazná odlišnost je v tom, že žádný z nich současné mezinárodní bezpečnostní vztahy nevyšvětluje jako vyostřující se antagonismus mezi vykořisťovateli a vykořisťovanými.⁵⁰ Dále se od marxismu i neomarxismu liší tím, že neprosazují autonomnost ekonomických vztahů a analýz, které jsou pro ně jen jednou z metod, nikoli však základem vysvětlování všech jevů.

P. Rogers ani M. MccGwire nedocházejí k nesmlouvavému a plošnému odmítání světa, v němž žijí, nechtějí ho měnit v jeho samotných základech. Výstižně to vyjadřuje Michael MccGwire v závěru své rozsáhlé studie, když smysl svých doporučení uvádí slovy „*co udělat v situaci, v níž se nacházíme*“, a upřesňuje, že chce postihnout, „*co je třeba změnit na našem přístupu k mezinárodním vztahům obecně a k bezpečnosti zvláště*“. P. Rogers a M. MccGwire hledají takové změny, které by vedly ke zmírnění napětí. Jednoznačně odmítají partikularismus a výlučnost a hledají možnosti emancipace těch zemí, jejichž bezpečnost je na nízké, nebo dokonce velmi nízké úrovni. Usilují o teoretické řešení problémů, na něž sami upozorňují, a tak je můžeme řadit především do proudu *problem solving theory*, i když některá Rogersova doporučení (stanovení závazných limitů pro bohatství a moc menšinové elity na globální úrovni nebo odklon USA od jejich „*agresivního izolacionismu*“) se již výrazně blíží ke kritické teorii.

Důraznou kritikou exkluzivní bezpečnosti P. Rogers, M. MccGwire a další citovaní autoři výrazně obohatili kritická bezpečnostní studia. Jejich práce přinášejí řadu nových syntetizujících a inspirativních pohledů na bezpečnost v globálním měřítku. Rogersovu monografii ani rozsáhlou studii MccGwira samozřejmě nelze přijímat ani doporučovat zcela bez výhrad. Ty ostatně byly vyjádřeny přímo v textu recenzního eseje. Přesto však tyto práce jsou přínosem pro teorii mezinárodních vztahů. Upozorňují totiž na jedno ze základních úskalí počátku 21. století, kterým je bezpečnostní spolupráce mezi několika málo desítkami demokratických a prosperujících států a mnohem vět-

ším počtem států, které jsou nedemokratické či cestu k demokracii teprve složitě hledají a které jsou více či méně nestabilní nebo chudé. Především proto si zmiňované publikace zaslouží pozornost všech, kdo se zajímají o problematiku bezpečnosti na počátku 21. století.

Jan Eichler

- ¹ Scot Burchill argumentuje tak, že sám pojem mezinárodní vztahy je zavádějící, neboť se vztahuje především na vztahy mezi národními státy. Viz Burchill, Scott – Linklater, Andrew: *Theories of International Relations*. New York, 1996, s. 9.
- ² Strategická studia se zabývala především koncepcí přístupu Západu k SSSR a k Varšavské smlouvě a zvlášť velkou pozornost věnovala jaderným zbraním a koncepcím jaderného odstrašování. Protože hlavním předmětem jejich zájmu byl rozbor zájmů států a jejich vojenské síly, byla bezpečnostní studia od svého vzniku spojována především s klasickým realismem.
- ³ Nadále tak zůstávají zachovány geopolitické bezpečnostní přednosti některých států. Austrálie či Island se nadále mohou těšit výhodám odlehklých ostrovních států, Švýcarsko zase výhodám přírodních hranic tvořených horskými masivy. Naproti tomu Izrael svou polohu vnímá jako stav trvalého, každodenního ohrožení a neustálého boje o přežití.
- ⁴ Viz Cox, R. W.: *Social forces, states and world orders: beyond international relations theory*. Millennium, Vol. 10, s. 128–130.
- ⁵ Blíže viz Burchill, Scott – Linklater, Andrew: cit. dílo, s. 19.
- ⁶ Viz Deudney, Daniel – Ikenberry, John: *Who Won the Cold War?* Foreign Policy, Summer 1992, s. 123–138.
- ⁷ Citovaní autoři dospěli k závěru, že se sovětský režim zhroutil především v důsledku vážných vnitřních problémů, k nimž se ještě přidružil vliv vnějších činitelů.
- ⁸ Deudney, Daniel – Ikenberry, G. John: cit. dílo, s. 138.
- ⁹ Viz Mandelbaum, Michael: *The Dawn of Peace in Europe*. New York, 1996.
- ¹⁰ Devetak, Richard: *Critical Theory*. In: Burchill, Scott – Linklater, Andrew: cit. dílo, s. 151.
- ¹¹ Muller, Harald: *Security Cooperation*. In: *Handbook of International Relations*. London, 2001, s. 383.
- ¹² Tak jej výslovně hodnotí M. MccGwire ve své recenzované studii. Viz MccGwire, Michael: *The paradigm that lost its way*. International Affairs, Vol. 77, No. 4 (2001), s. 777–803.
- ¹³ Tamtéž, s. 803.
- ¹⁴ Rogers, Paul: *Losing Control. Global Security in the Twenty-first Century*. 1st ed. London: Pluto Press, 2000, s. 24.
- ¹⁵ M. MccGwire ve své kritické analýze základních axiomů bezpečnostního paradigmatu USA a NATO v době studené války připomněl především tzv. dlouhý Kennanův telegram z roku 1946, podle něhož je třeba se SSSR jednat jako s nepřítelem a přistupovat k němu na základě metody nazývané „worst-case analysis“. Sovětsí vůdci byli označeni za nezodpovědné a nesmiřitelné fanatiky, kteří uznávají pouze sílu, „zájmy Sovětů byly považovány za nelegitimní a jejich bezpečnostní obavy za iracionální“.
- ¹⁶ MccGwire, Michael: cit. dílo, s. 799.
- ¹⁷ Viz Mandelbaum, Michael: *A Perfect Failure. NATO's War Against Yugoslavia*. Foreign Affairs, September/October 1999, s. 2–8.
- ¹⁸ Blíže viz Rogers, Paul: cit. dílo, s. 56.
- ¹⁹ Viz tamtéž, s. 64.
- ²⁰ MccGwire, Michael: *Why did we bomb Belgrade?* International Affairs, Vol. 76, No. 1 (2000), s. 19.
- ²¹ Viz Mandelbaum, Michael: *A Perfect Failure*, cit. dílo, s. 2–8.
- ²² Viz Hassner, P.: *Critique internationale*. Paris, N. 4, été 1999.
- ²³ Rogers, Paul: cit. dílo, s. 4.
- ²⁴ David, Dominique: *La mondialisation et le militaire*. In: RAMSES 2002, s. 44.
- ²⁵ Montbrial, Thierry de: *Perspectives*. In: RAMSES 2002, s. 19–20.
- ²⁶ Cit. dle Fitchett, Joseph: *France Edges Closer to U.S. on Defense*. International Herald Tribune, 31. 1. 2002.
- ²⁷ Mandelbaum, Michael: *The Dawn of Peace in Europe*, cit. dílo, s. 174.
- ²⁸ MccGwire, Michael: cit. dílo, s. 795.
- ²⁹ Alison, Graham – Kaiser, Karl, – Karaganov, Sergej: *The World Needs a Global Alliance for Security*. International Herald Tribune, 21. 11 2001.
- ³⁰ Rogers, Paul: cit. dílo, s. 65.
- ³¹ Tamtéž, s. 57.
- ³² Blíže viz např. Lellouche, P.: *L'énigme du désarmement nucléaire*. Revue Internationale et Stratégique, n. 30, été 198, s. 45.
- ³³ Rogers, Paul: cit. dílo, s. 79.
- ³⁴ Tamtéž, s. 86–87.
- ³⁵ Viz tamtéž, s. 97–98.

RECENZNÍ ESEJ

- ³⁶ Viz Sen, Amartya: Dix vérités sur la mondialisation. *Le Monde*, 19. 7. 2001.
- ³⁷ *Le Monde*, 29. 1. 2002.
- ³⁸ Viz Rogers, Paul: cit. dílo, s. 102.
- ³⁹ David, Dominique: cit. dílo, s. 44.
- ⁴⁰ Rogers, Paul: cit. dílo, s. 118.
- ⁴¹ Blíže viz Crick, Francis – Gordimer, Nadine – Saramago, José and others: Democratic Cooperation Is the World's Only Hope. *International Herald Tribune*, 11. 12. 2001.
- ⁴² Blíže viz Polanyi, John C.: Listen to the Realism of a Hundred Nobel Laureates. *International Herald Tribune*, 11. 12. 2001.
- ⁴³ Golub, Philip S.: Retour a une présidence impériale aux Etats-Unis. *Le Monde diplomatique*, Janvier 2002.
- ⁴⁴ Hoffmann, Stanley: Le triste état du monde. *Le Monde*, 24. 1. 2002.
- ⁴⁵ Blíže viz Linklater, Andrew: Marxism. In: Burchill, Scott – Linklater, Andrew: cit. dílo, 1996.
- ⁴⁶ Blíže viz heslo Structural Power. In: Burchill, Scott – Linklater, Andrew: cit. dílo. Autor hesla Andrew Linklater připomíná zejména publikaci *States and Markets*.
- ⁴⁷ Hned v úvodní kapitole s názvem Strategické prostředí se uvádí, že na 20 % nejbohatších zemí světa připadá 82 % celosvětových příjmů, zatímco 20 % nejchudších zemí se musí spokojit s pouhým jedním procentem. Blíže viz *Livre Blanc sur la Défense*. Paris, 1994, s. 11.
- ⁴⁸ Ti v již citovaném společném článku z listopadu 2001 poukazují na „prohloubení příkopu mezi bohatými a chudými zeměmi“, z něhož pak vyrůstají pocity odcizení a „beznaděje, které zejména v muslimských zemích přispívají k extremismu“.
- ⁴⁹ Magdoff, Harry: Militarism and imperialism. *American Economic Review*, Mai 1970.
- ⁵⁰ V tom spatřuje základní charakteristiku marxistického přístupu k mezinárodním vztahům francouzský teoretik Jacques Huntzinger. Blíže viz Huntzinger, Jacques: *Introduction aux relations internationales*. Paris, 1987, s. 106–107.